

УДК 343.61:343.214

Б.М. Головкін
кандидат юридичних наук, завідувач сектору
(Інститут вивчення проблем злочинності НАПрН України)**НЕДОЛІКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
КОРИСЛИВІЙ НАСИЛЬНИЦЬКІЙ ЗЛОЧИННОСТІ**

Державна політика у сфері запобігання і протидії злочинності (у нашому випадку корисливій насильницькій) здійснюється кримінально-правовими, кримінально-процесуальними, кримінологічними та кримінально-виконавчими засобами [1, с. 280]. Даний різновид державної політики тісно пов'язаний з соціальною політикою, здійснюється на єдиному загальнодержавному рівні.

У галузі застосування норм кримінального закону політика держави нібито розвивається у напрямку гуманізації покарання, економії засобів кримінальної репресії, частішого застосування альтернативних позбавленню волі покарань, що відповідає загальноєвропейським цідолам. Утім насправді, невинуватно широке застосування норм статті 69 КК і 75 КК України за корисливі насильницькі злочини (як правило, тяжкі й особливо тяжкі) радше свідчить про підміну понять гуманізації корумпованістю судівського корпусу, що лише сприяє дискредитації інституту правосуддя як такого.

Кримінально-процесуальний напрямок страждає від застарілої системи кримінальної юстиції, яка у спадок від радянського прототипу отримала низку проблем: відомчу зарегульованість, відсутність чіткого визначення та розмежування компетенції суб'єктів та відповідно скоординованості їх діяльності, застосування невинуватно ускладненої формальних процедур та ін. Внаслідок цих та інших недоліків існуюча система кримінальної юстиції, – пише Ю.М. Грошевий, – не повною мірою відповідає новим суспільним відносинам, що склалися в Україні, не забезпечує реального стану правопорядку, ефективного захисту осіб, суспільства і держави від злочинних посягань [2, с. 90-91]. Стратегічною складовою кримінально-процесуальної політики є руйнування стереотипів мислення оперативно-слідчих працівників, які будь-що намагаються довести провину підозрюваного, замість встановлення об'єктивної істини цю справі, вдаються до заборонених методів впливу на підслідних, систематично порушують строки розслідування, безпідставно утримують під вартою осіб, щодо яких бракує доказової бази, укладають різного роду незаконні угоди, що не сприяють реалізації принципу невідворотності покарання для усіх причетних до події злочину та ін. Окрім цього, ніяк як не вдається позбутись радянського підходу оцінювання ефективності

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

роботи органів досудового слідства на підставі статистичних показників ресстрації та розкриття злочинів. У гонитві за "дугими" показниками обліково-ресстраційні підрозділи мало не змушені приховувати від обліку корисливі насильницькі злочини, приймати незаконні рішення про відмову в порушенні кримінальних справ щодо злочинів вчинених в умовах неочевидності, фальсифікувати звітність. Потурають такому стану справ органи прокуратури, які неналежним чином виконують функцію нагляду за дотриманням законності.

Техніко-криміналістичний напрямок діяльності органів досудового слідства вимагає модернізації, алгоритмізації діяльності слідчих, опанування новими знаннями, програмування розслідування, розробку і впровадження сучасних інноваційних технологій, створення інформаційних банків даних, що підвищать ефективність діяльності зазначених органів по протидії злочинності [3, с. 33-34; 4, с. 256-257].

Кримінологічні засоби забезпечення державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності страждають на низку недоліків, серед яких можна виділити два блоки проблем: теоретичні (формування кримінологічної складової політики) і прикладні (реалізація цієї політики).

Насамперед кримінологічному співтовариству поки що не вдалось вирішити стратегічне завдання: довести суспільству й органам влади суспільну значущість кримінологічної науки, її здатність запропонувати дієві важелі впливу на стан злочинності в державі [5, с. 9]. Досі влада і суспільство покладають усі сподівання по протидії злочинності виключно на систему органів кримінальної юстиції, котра поглинає мільйони бюджетних асигнувань, а істотних зрушень у забезпеченні правопорядку не спостерігається. Відчувається недостатність потужностей кримінологічних знань, з одного боку, і відсутність політичної волі, з другого боку, у залученні кримінологічної науки до законотворчості, впровадження наукових розробок і рекомендацій при вирішенні загальнодержавних управлінських завдань. Дається взнаки брак засадничих розробок кримінологічної складової політики держави у сфері запобігання та протидії злочинності, про що неодноразово заявляли вітчизняні кримінологи. Нагальною залишається проблема якісної кримінологічної інформації про дійсний стан злочинності. Постійні статистичні викривлення у звітності органів кримінальної юстиції не дозволяють точно визначити рівень, структуру, динаміку корисливих насильницьких злочинів, оцінити обсяги латентності, здійснити прогнозування розвитку криміногенної ситуації. Ми є свідками того, як уже понад десять років (з 1996 р.) статистичні дані фіксують удаване криміногенне благополуччя в країні, що частково

продовжується навіть у період нинішньої соціально-економічної кризи. Усі розуміють, що це суперечить закономірностям розвитку злочинності, доведеним світовим кримінологічним співтовариством і заганає науку у глухий кут при поясненні суто українського "диво-феномена". Однак політики і можновладці незацікавлені у науковому викритті провалів державної політики у найважливіших сферах суспільного життя, що призводять до нарощування криміногенних чинників вітворення злочинності у суспільстві, тому ігнорують можливості кримінології, не помічають наукових рекомендацій. Таку ж позицію займають керівники органів кримінальної юстиції, бо також не бажають привернення громадської уваги до наукових оцінок вельми скромної ефективності їх діяльності у протидії злочинності.

Серед прикладних проблем реалізації кримінологічної складової державної політики назвемо такі. Серйозно гальмує впровадження загальноєвропейських стандартів боротьби зі злочинністю, де провідна роль відводиться соціальній превенції, заходам безпеки, допомозі потерпілим, реінтеграції засуджених та ін., обмеженість фінансових ресурсів держави. Економічно благополучні і соціально розвинені країни давно зрозуміли пріоритетність соціальної превенції над кримінальною репресією (доречі, в Україні занедбана діюча в ОВС у 70-80-х роках система профілактики злочинності), економічну рентабельність витрат на соціальний патронаж осіб, схильних до правопорушень і злочинів, допомоги у реінтеграції раніше засуджених, компенсації жертвам злочинних посягань тощо. У нас поки що це залишається справою майбутнього. Вітчизняна система протидії злочинності працює за принципом реагування на звернення громадян про вже вчинені злочини. До запобігання злочинним проявам справа доходить зрідка. Чого тільки вартє пасивне документування, іноді роками, злочинної діяльності оргугруповань, або загальнопоширена практика очікування факту злочинного посягання, щоб мати підстави почати встановлювати винних. Скажемо відверто: на випередження система органів кримінальної юстиції сьогодні не працює, їй потрібні докази складу злочину, бажано з встановленою особою, а це вже запізніла реакція, констатація факту, здійснення якого можна було б спробувати запобігти.

Успішність реалізації державної політики запобігання та протидії злочинності залежить від ефективності здійснення кадрової політики. Мабуть не буде перебільшенням констатація провалу кадрової політики в органах кримінальної юстиції. По-суті, продуману, виважену і системну кадрову політику міністерства і відомства не здійснюють. У силових структурах тривалий час спостерігається явище вимивання професійного

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ядра, втрачається наступність поколінь, не загорами той час коли молодих спеціалістів не буде кому навчати тонкощey професії. Призначення на найвищі керівні посади здійснюється в угоду певним політичним інтересам, середня і нижчі керівні ланки формуються за принципом особистої відданості, при цьому не обходиться без "грошової винагороди" від вдячних підлеглих, що згодом лише дає черговий виток корупції в системі правоохоронних органів. Ганебною практикою в силових відомствах залишаються кадрові ротації керівної ланки при зміні очільника відомства. З приходом нового керівництва змінюються пріоритети і підходи у роботі, вимоги до підлеглих, кожен керівник намагається "протягти своїх людей", позбутися незручних працівників, що на певний час дезорієнтує особовий склад, вносить зайву нервовість, призводить до погіршення якості діяльності.

Молоді фахівці не бажають роками опановувати секрети професії, поспугово і поетапно набувати досвіду та фахової майстерності, проходити усі паллі кар'єрного росту. На найбільш "грошовиті" посади, які відкривають широкі можливості для хабарництва та незаконного збагачення, у кожному міністерстві і відомстві існує довгий кадровий резерв, натомість "робочі" посади, де потрібно тяжко працювати від зарплати до зарплати завжди мають вакантні пропозиції і некомплект особового складу. Керівна ланка органів кримінальної юстиції щосили бідкається на гострий брак професіоналів, що насправді є наслідком поспішно зруйнованої радянської системи підготовки кадрів і клопіткого доведення їх до рівня професіоналів. Існують й інші кадрові проблеми.

Кримінально-виконавчий напрямок державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності проходить етап реформування, приведення до відповідності з міжнародними стандартами поведіння із засудженими, впровадження досвіду поступенітарної соціальної адаптації колишніх засуджених. Серед основних недоліків діяльності органів та установ виконання покарань можна назвати такі. Найперше, не вдається змінити репресивний підхід до виконання покарань, який передбачає спричинення неправомірних моральних і фізичних страждань засудженим. Органи виконання покарань продовжують виконувати функцію вершителя людської долі, і ніяк не хочуть зятати, що кара полягає у реалізації властивих покаранням правообмежень і не більш того. Велими складно проходить викорінення ганебної практики принижень, нелюдського ставлення, непередбачених режимом обмежень прав і свобод людини, утисків і відвертих тортур проти засуджених, створенням умов для службових зловживань та корупції. Адміністрація і персонал колоній будь-що прагнуть довести засудженим цілковиту підвладність їх волі,

фактичну безправність і залежність, потурають нерівним умовам відбування покарання різних категорій засуджених, ініціюють неоднакове ставлення до них. Така недолуга і безперспективна позиція, між іншим, результат "кадрового голоду" кримінально-виконавчої системи, професійної неукомплектованості структурних підрозділів, низької кваліфікації діючого персоналу. Наслідки такої політики добре відомі: супротив вимогам режиму, поглиблення відчуження від суспільства та державних інституцій, занурення у стихію злочинного середовища, ускладнена соціальна адаптація після звільнення. Зрештою страждає міжнародний імідж України як держави, що прагне євроінтеграції.

Проблеми постпенітенціарної соціальної адаптації засуджених корисливих насильницьких злочинців допоки вирішуються фрагментарно, не носять комплексного характеру. Реальна допомога у відновленні документів, працевлаштуванні, побутовому облаштуванні, вирішенні житлових питань, соціальному патронажі, відновленні суспільно корисних зв'язків надається досить обмежено, натомість процвітає бюрократія, показуха, імітація піклування спеціально уповноважених соціальних служб і новостворених закладів соціальної адаптації за долю звільнених осіб від відбування покарання. Внаслідок такої реалізації політики соціальної адаптації колишніх засуджених понад 90% з них не користуються послугами жодних соціальних закладів, що помітно ускладнює повернення до законслухняного життя, повторного включення у систему суспільно корисних зв'язків і, водночас, не сприяє подальшому недопущенню ними рецидивних корисливих насильницьких злочинних проявів.

Ось далеко не повний перелік недоліків і проблем державної політики у сфері запобігання й протидії злочинності загалом та різновиду корисливої насильницької злочинності, зокрема.

Використана література:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології. В 3-х кн. Кн.3. Практична кримінологія. – К.: Ін Юре, 2008 р. – 320 с.

2. Грошевий Ю.М. Фактори, що впливають на ефективність застосування кримінально-процесуального закону / Ю.М. Грошевий // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні: мат. наук. конф., 15 травня 2008 р. / ред. кол. В.І. Борисов та ін. – Х.: Право, 2008. – С. 90-93.

3. Шепітько В.Ю. Техніко-криміналістичне забезпечення оргпривілей досудового слідства та якість слідчої діяльності / В.Ю. Шепітько // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої

КРИМІНАЛЬНА ІЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: мат. наук.-практ. конф. 15 травня 2009 року / ред. кол. В.І. Борисов та ін. – Х.: Право, 2009. – С. 33-36.

4. Журавель В.А. Програмування як засіб підвищення якості розслідування / В.А. Журавель // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: мат. наук.-практ. конф. 15 травня 2009 року / ред. кол. В.І. Борисов та ін. – Х.: Право, 2009. – С. 256-259.

5. Закалюк А.П. Концептуальне бачення сучасної кримінологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації кримінології в українському суспільстві / А.П. Закалюк / Право України. – 2009. – № 7. – С. 9.

УДК 343.22:347.96

А.О. Данилевський
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник НДП з вивчення
актуальних проблем кримінального
законодавства України та його застосування
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ОСОБА, ЯКА НАДАЄ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ, ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

Прийняття Верховною Радою України Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення" № 1508 від 11 червня 2009 року поставило перед ученими і працівниками правоохоронних органів багато запитань щодо розуміння окремих положень цього закону та їх застосування, оскільки багато з них потребують певних роз'яснень і уточнень. Одним із таких питань залишається проблема визначення суб'єкта злочинів, передбачених статтею 235-3 а також частинами 3, 4 статті 235-5 КК України – особи, яка надає публічні послуги. Не дивлячись на те, що законодавець наводить у диспозиції цих норм перелік таких осіб, він не є вичерпним і питання про коло суб'єктів, які можуть притягатись до кримінальної відповідальності за такий злочин залишається відкритим.

Проблемам визначення поняття публічних послуг присвятили свої роботи такі вчені як: І.В. Венедиктова, О.І. Григораш, А.В. Ємець, В.М. Сероко, В.І. Тютюгін, А.Е. Шаститко та інші. При цьому проблема носить чітко виражений міждисциплінарний характер і більшість робіт присвячена проблемі визначення поняття публічних послуг для потреб адміністративного, цивільного та інших галузей законодавства. В той же час залишається невирішеним питання про визначення цього поняття у кримінальному праві.